

Il·lustració: Laura Monsoriu

Quan els informatius queden curts per explicar la complexa història, el caòtic present i l'incert futur del país caribeny, cinc obres ben diferents firmades per Rafael Cadenas, Miguel Bonnefoy, Raúl Gallegos, Jaime Bayly i Karina Sainz Borgo ens ofereixen una visió sense la dreuera dels eslògans.

Veneçuela, la fàbrica de relats que la literatura qüestiona

«Me levanté y el país estaba helada. / No había cabida en él para nosotros». Veneçuela no és un país del tròpic per a Rafael Cadenas. Per al poeta, premi Cervantes del 2023, la seva terra està congelada en un cicle de botes militars que venen a alliberar el poble i acaben per reprimir-lo d'igual manera. «Ninguna mañana viene a despertarte. / Las militares son eternos», gairebé sospira, a *Florecemos en un abismo*.

Si el 3 de gener, quan l'Exèrcit dels EUA va entrar a Veneçuela – saltant-se el dret internacional – i va capturar el president autòcrata, va semblar un dia històric, és perquè rima amb episodis anteriors, enèsim aixecament militar, entre

propis i aliens, d'alliberadors esdevinguts en nous dictadors.

I és que són «anys d'enterrar cartilles, himnes, cèl·les, anul·lant el militant extraviament en un abandonament del qual mira d'emergir un home sense càrregues. A prova de miratges», narra el poeta, que va militar en el Partit Comunista i que anomena «greu error» la deriva de les guerrilles dels 60 contra una democràcia acabada d'inaugurar. No és cinisme el desencís del que rebutja les promeses massa perfectes que demanen fe a canvi de silenci, sinó una autocrítica que aboca llum sobre un xoc intern, que passa fins i tot dins d'un mateix.

Quan el periodisme, com a esborrany de la història, no és sufici-

PER IRENE BENEDICTO

ent per entendre la realitat que ens travessa, la poesia es converteix en document. Com Cadenas, alguns d'ells van haver de marxar, «perquè els nostres ulls siguin clars hi ha exilis», en les seves paraules.

Des de la distància, la boira espessa, la nostàlgia i el ressentiment d'haver sigut expulsat d'un paradís eixelebrat per la corrupció material i moral. I fins i tot al tornar, com també va fer Cadenas, el fred no es dissipa. Però el viatge d'anada i de tornada dels que van travessar l'oceà dues vegades a la recerca d'una sortida, ens deixa un rastre literari prolífic, que de pur íntim, es converteix en universal.

Per això, aquesta aproximació literària a comprendre Veneçuela

es desplega a través de cinc obres ben diferents: la saga familiar de Miguel Bonnefoy, veneçolà nascut a París, a través d'un realisme màgic genuïnament reinterpretat; la crònica de Raúl Gallegos, que prova d'esbrinar com arribem aquí, baixant a la sala de màquines del màgic d'Oz del petroli; la novel·la satírica del peruà Jaime Bayly, que dissectiona el cop del 2002 com un teatre d'elits i propaganda que resulta massa vigent; i la ficció aspra de la veneçolana Karina Sainz Borgo, que narra la capacitat de fugida com a privilegi aleatori a carvi de la renúncia a la identitat.

La profecia de la llibertat

Miguel Bonnefoy comença pel principi. «Antonio Borjas Romero va ser abandonat als esglaons d'una església, en un carrer que avui porta el seu nom», arrenca *El somni del jaguar*, amb una ferida que s'obre des del part. El criarà una pidolaire muda, sense un centau però amb recursos de supervivència. El nadó, que arribarà a avi en aquesta saga familiar, es casarà amb una dona d'igual coratge, la primera metge de la regió, amb qui tindrà una filla que anomenaran Veneçuela. Bonnefoy escriu a aquesta nena com si fos un destí col·lectiu: «De tots els nadons que van néixer aquell dia, va ser impossible imaginar que Veneçuela no seria una dona lliure... àvida i llaminera de tot... criada amb l'ímpetu

Fugida com a metamorfosi

I. B.

d'un moti». La llibertat apareix com a profecia que, al mateix temps, porta massa pes.

El país de Bonnefoy és també un país d'omatge: dictadures, repúbliques i revoltes com marees que arrosseguen la vida privada. La política empeny carreres, migracions, lleialtats i la novel·la es converteix en un símbolgraf de moviments humans col·lectius.

Diu d'Ana María, la metge, que passa de protagonista gairebé testimoni de les generacions venidores que, després de travessar «cent anys de democràcies i dictadures... un "boom" petrolier i un cop d'estat», es tanca a la seva habitació i desapareix del món. Arriba el metro, s'omplen les presons, se succeeixen els papés, terratrèmols, eclipsis, però ella no surt fins al 2 de febrer de 1999, quan demana que la treguin «al seu llit amb dossier», el dia en què «aquell jove tinent de la boina vermella [Hugo Chávez] s'havia convertit en el president de Veneçuela».

Molts van sentir en els alibors del chavisme una esperança estranyament semblant a l'actual. Bonnefoy enumera els començaments: poder popular, microcrèdits, educació gratuïta, nova constitució; editorials nacionalitzades perquè un llibre fos «més barat que una ampolla d'aigua; debats televisats perquè la llei no fos privilegi de ningú. La revolució apareix com a promesa d'accés a la vida pública. I obre interrogant: ¿com s'enverina una promesa?

Or al subsol

A ¿Cuándo se jodió Venezuela?, Raúl Gallegos, excorresponsal del Wall Street Journal a Caracas, baixa a la sala de màquines del país rendista per ajudar-nos a entendre com hem arribat fins aquí –fins a Hugo Chávez, fins a Nicolás Maduro, fins a Donald Trump–. El problema no comença amb un home, sinó amb un tipus d'Estat: quan la riquesa arriba fàcil, la política confon distribució amb desenvolupament i control amb estabilitat.

El país «produeix molt poca cosa a part del petroli, però vol consumir-ho tot», constata. Quan fins i tot els productes bàsics s'importen de fora, l'economia té dificultats. I quan el bolívar es devalua, els preus pugen a l'instat, fins i tot en un mateix dia, al replicar a l'instat els tipus de carvi. «Això és Veneçuela, el país on un dòlar pot tenir fins a quatre preus diferents en un mateix dia».

Així, l'Estat va decidir tancar l'aixeta de les divises, va fixar el tipus de carvi per llei i va mirar de contenir la «febre pel dòlar». Però a la pràctica, només va fer l'accés al dòlar més exclusiu per als que s'asseien a prop del poder –oper als que

De la literatura al cine, *La hija de la española*, de Karina Sainz Borgo, narra Veneçuela des de l'ensorrament quotidià. Una dona perd la seva mare i, amb ella, la casa com a últim refugi. «El món, tal com el coneixia, havia començat a enfonsar-se», escriu l'autora veneçolana, asentada a Madrid.

L'hmy d'ofertir recolliment, el dol obre una esquerda. Quan s'apaga la pulsio de supervivència que l'empenyia a rastrejar prestatergies buides en supermercats per aconseguir menjar per a totes dues, el país deixa de ser teló de fons i s'imposa com a realitat inhabitable. «La gent emmalaltia i moria tan ràpid com perdia el seny», narra, situant el lector i espectador a la capital veneçolana durant les protestes del 2017, quan la repressió estatal va deixar més de cent morts.

Però fugir és un privilegi per als que resulten llegibles davant un sistema exterior.

La seva sort –el seu atzar– canvia quan arriba a les mans un sal·condit inadverit: un passaport espanyol. No és només una clau de sortida, sinó que implicarà una renúncia completa, al seu nom, el seu passat. És més que migració, és el retrat d'una jerarquia vigent: ciutadania com a herència, mobilitat com a metamorfosi.

Aquest dilema arriba al cine amb *Aún es de noche en Caracas* (estrenada primer a Mèxic, aquest 5 de febrer) i afronta el reptat afegit de traduir en imatges una fugida que no és èpica: és supervivència. Ho fa recreant una atmosfera asfixiant, a ritme de thriller i sense postulats discursius, deixant que la tensió sostinguda faci la feina emocional, prestant una experiència visceral.

L'autora aspira, en les seves pròpies paraules, a «posar per escrit els corrents profunds» que arrosseguen al fons un país que col·lapsa, i on «el germen de putrefacció va començar a pujar de volum». Amb l'entrada de Trump al país, l'adaptació cinematogràfica no podia ser més contemporània.

La hija de la española
Karina Sainz Borgo
Lumen
214 pàgines
18,90 euros

Floreceemos en un abismo
Rafael Cadenas
Fondo de Cultura Económica de España (2023)
208 pàgines
23 euros

El sueño del jaguar
El sueño del jaguar
Miguel Bonnefoy
Traducció: Carles Miró / Mercedes Regina
Les Hores / Libros del Asteroide (2025)
252 / 272 pàgines
20,95 euros

¿Cuándo se jodió Venezuela?
Raúl Gallegos
Deusto (2016)
328 pàgines
17,95 euros

Los golpistas
Jaime Bayly
Galaxia Gutenberg (2025)
240 pàgines
19,50 euros

traficaven amb la moneda, literalment com a substància il·lícita».

L'escala del diner explica el vertigen: durant anys van entrar uns 100.000 milions de dòlars anuals per petroli i, des de l'arribada de Chávez fins al 2014, la petrolera estatal va acumular 1,36 bilions de dòlars en vendes, el 60% del PIB. «Les coses van bé mentre la gent tingui on seure, o aconseguixi alguns dòlars del Govern». Però «al final el joc s'acaba»: l'Estat deixa de vendre divisa barata, l'economia es queda sense peces i molts es queden sense res.

Un gir institucional va ser clar: una reforma va eliminar la independència del Banc Central i va permetre al president gastar reserves en dòlars, fet que va empènyer a imprimir més bolívans i debilitar considerablement el tipus de carvi.

El llibre, que mira de compensar el biaix inherent del corresponsal estranger que cobreix terra aliena amb el reporterisme profund d'un veterà de l'economia, il·lustra els seus aprenentatges amb escenes viscudes en primera persona. En una roda de premsa televisada, Gallegos va preguntar al ministre veneçolà d'economia si aquesta discrecionalitat no obria la porta a l'abús. La resposta va ser un monòleg-reprimenda de 40 minuts afirmant que «les reserves pertanyen a la nació, no al banc». Aquella nit, explica, la imatge de Gallegos va sortir a la televisió oficial nacional presentat com a enemic públic de la revolució.

No-ficció amb llicències

Si el reportatge és una radiografia material per donar sentit racional al fatalisme i la novel·la pot permetre's el luxe d'omplir els buits, traçant línies entre els punts disponibles per explicar una història, *Los golpistas*, de Jaime Bayly, beu de totes dues. En una no-ficció amb llicències, l'humor es converteix en l'últim ràdio des del qual posar distància amb la inversemblant realitat.

Utilitzant un zoom ens aproximem a un dels moments més absurds de la història recent veneçolana: l'abril del 2002, quan Chávez va ser apartat del poder durant tot just tres dies i el país va viure la seva versió més extrema del «relat en disputa». Bayly ho explica amb ironia: elits que conspiren i es destorben; militars, empresaris, jerarquies religioses; la relació amb Cuba com a taulell de lleialtats; preguntes obertes: perquè no el van matar, perquè no va sortir cap a l'Havana.

La seva utilitat no és funcionar com a acta notarial, sinó com a mirall: a Veneçuela, el poder també governa el significat. Un cop no només altera la direcció de l'Estat; altera qui té dret a descriure què va passar exactament.

Aquí apareix el paral·lisme amb el gener del 2026: si el cop va deixar el país amb dues realitats simultànies –«rescat» per a uns, «cop» per a d'altres; «dictadura» per a uns, «revolució» per a d'altres– la intervenció militar nord-americana i la captura de Maduro reobren aquesta tensió en una altra escala: ja no només es discuteix la legitimitat interna, sinó també la connotació d'una sortida imposable des de fora, amb tota la càrrega històrica que aquesta idea arrossega a l'Amèrica Llatina.

Caiguda de miratges

De Cadenas i Bonnefoy a Gallegos i Bayly, aquest recorregut arma una constatació per llegir Veneçuela sense la drecera de l'eslògan: una història on el petroli no és només riquesa, sinó temptació política, i on el poder no només governa, també fabrica el relat, que la literatura qüestiona.

Cada una d'aquestes obres obliga a mirar el present com a resultat: la promesa que es torna mètode, l'abundància que acostuma al miracle, el control que neix com a solució i acaba com a forma de vida. En aquest mapa, la poesia de Cadenas nomena el que queda quan s'apaguen les consignes, quan el llenguatge es desgasta de repetir futurs i el país aprèn a reconèixer els seus propis trucs.

I tot i així, no n'hi ha prou amb la lucidesa si es converteix en resignació. Cadenas observa la tensió entre desengany i persistència, com qui sap que la història no es corregeix sola: «De cada hora surt un crític. ¿N'aprendrem per fi?». La pregunta no és retòrica; és una forma de responsabilitat. I quan insisteix que «y no hay fin... mañana / y pasado mañana y después y siempre», no tanca la possibilitat de canvi: adverteix del preu de no trencar el cicle. En aquesta advertència, i en la memòria que aquestes lectures construeixen, hi ha una sortida modesta però real: imaginar un país que no necessita miratges per sostenir-se, i que no torni sempre al mateix cercle per recordar que continua viu.

R

REPORTATGE